SÖRMLANDSLÅTEN

1983 Nr 1

SÖRMLANDSLÅTEN distribueras
till medlemmarna i Södermanlands
Spelmansförbund och Sörmländska
Ungdomsringen. Pren.pris 40:-/år
Insättes pg 12 24 74 - 0 adress
Södermanlands Spelmansförbund.
Skriv pren. på talongen.
Förbundets adress: c/oAndersson
Knoppäng, 640 25 Julita.

Innehåll

Kära läsare	sid.	2
Jag har en dröm		2
Stämmor m.m.		3
Spelmannen Erik Lindell		4
Hummel		11
Stugan		16
Rosenberg och Schwalbe		17
Prislista		18
Golden Dream		19

Omslagsbilden: Spelmannen Erik Lindell

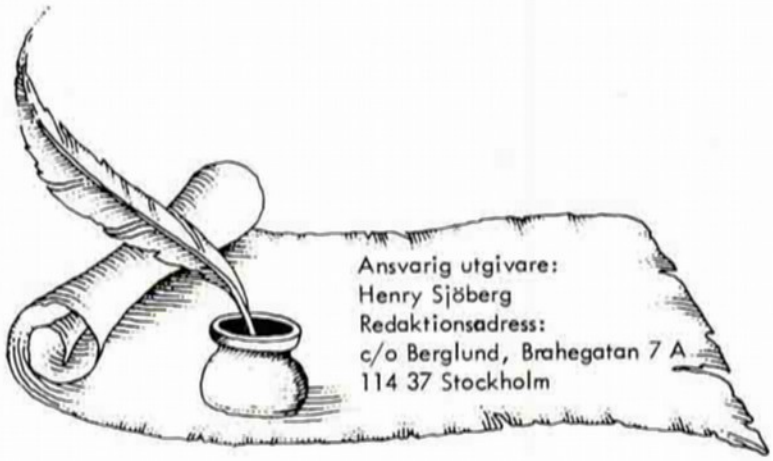
Ansvarig utgivare:
Henry Sjöberg
Redaktionsadress:
c/o Berglund, Brahegatan 7 A
114 37 Stockholm

Upplaga: 2 200ex

KÄRA LÄSARE !

Den här gången anser vi i redaktionen att vi är lite försenade. Allting är relativt men vår förhoppning var att Sörmlandslåten skulle komma ut till årsmötet. Det gick inte. Svårigheten att få fram material är den största stötestenen. Vi från redaktionen hoppas att Du ska bli nöjd med tidningen även denna gång. I serien spelmansporträtt ger vi en presentation av Erik Lindell Erik är unik genom att han är känd, inte bara av alla spelmän utan även av dansarna. Anders Eklund har skrivit en artikel om hummel som kanske kan öka intresset för detta fina instrument som tyvärr är alltför bortglömt.

Sörmlandslåtens redaktion sätter en ära i att vara med sin tid. Vi måste medge att vi med en viss avund observerat en viss Jane Fondas framgångar med sin bok "Workout".

Avunden förbyttes i glädje när vi fann att vi inom vårt landskap hade en alldeles egen Jane Fonda. Hon heter Sti Andee (Stina Andersson) och kommer inom kort med sin nya metod "bryt och bänd" i bokform. Boken kommer naturligtvis att heta "Break and Strain" och Sti hoppas att kunna sälja den för c:a 400 kr. Hon är även intresserad av att leda kurser i ämnet. Hon undanber sig direktkontakt och ber oss på redaktionen svara på förfrågningar och förmedla kontakten. För, som hon säger: "Föregångskvinnor som Jane och jag måste göra allt för att bevara vår skaparkraft. Att utsätta sig för allmänhetens onyanserade beundran kan bli alltför påfrestande för en sann konstnär."

Vi respekterar naturligtvis detta och har överlåtit åt Sörmlandslåtens konstnärliga expert, multikonstnären Matts Mattsson från Mellösa, att kanalisera läsarnas intresse. Skriv gärna till honom för ytterligare upplysningar.

Henry Sjöberg

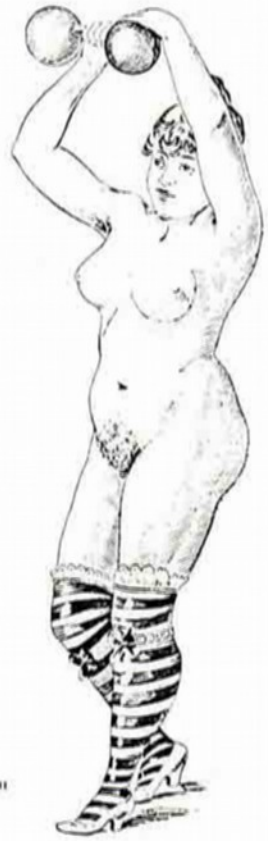

Sti Andee i typisk "arbetspose"

JAG HAR EN DRÖM .....

"Min dröm är naturligtvis ett dansande Sverige. Det betyder dans i skolan, "Våga stuffa"-kurser på fritidsgårdarna, många danskurser för vuxna, bra fungerande dansplatser för alla.

Det är en dröm, men låt oss hjälpas åt att få drömmen förverkligad!!"

Så avslutar Henry Sjöberg ett kapitel i en ännu ej publicerad bok, och vi är många, många tusen människor som drömmer med honom.

Hur skall vi då bära oss åt? Dansen har en stor social betydelse, den tesen måste vi hävda, göra propaganda för och föra fram i alla lägen. Låt oss alla hjälpas åt att höja dansens status. Låt oss få alla att inse hur viktig dansen är ur social synvinkel.

Se på alla "Våga stuffa"-kurser, där används dansen som ett aktivt medel mot drogmissbruk, där får ungdomar ta i varandra, få respekt för varandra.

Men framtiden ser mörk ut. Dansutbildning är inte längre tillgänglig för alla. Det var i mitten på 60-talet som dansen blev godkänd som studiecirkelämne. Under 1970-talet ökade intresset och mot slutet av årtiondet hade över 100.000 personer per år börjat lära sig dansa.

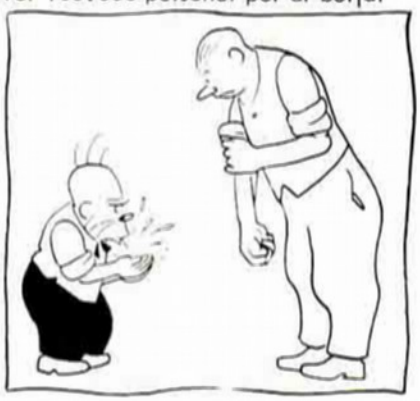

Men säg den glädje som varar beständigt. Den 1 juli 1982 slogs dörren, trots protester från aktiva dansare, igen av Skolöverstyrelsen. Studieförbunden hade inte uppfyllt de krav som gällde dels beträffande ledare och dels beträffande studieplaner.

Men den dörr som så drastiskt slagits igen måste öppnas igen. Dansutbildning måste bli öppen för alla. Ett av skälen till svartlistningen var att man dansade i studiecirkelform. Men varje konstart har sitt språk. Inom folkbildningen borde det vara en självklarhet att få använda sitt konstnärliga språk. Vi talar genom vår dans, det betyder att när vi arbetar med dans inom folkbildningen är dansen den viktigaste delen. Den kan kompletteras med teoretiska studier för att öka förståelsen för dansens särart, men dansen måste alltid vara kärnpunkten.

Ett samhälle utan dans blir ett dött samhälle. Det är vår skyldighet att se till att vårt samhälle lever. Tala med Dina dansledare och danskamrater om hur Du bör och kan agera, hur Du aktivt kan stödja

dansens framtid, Din framtid.

På uppdrag av Samarbetsnämnden för Folklig Dans

Åke Sjöndin

JUBILEUMSSTÄMMA

Järna Församlingshem

Söndagen den 24 april kl. 14.00

Spelmännen samlas kl. 13.00

VÄLKOMNA

Södertälje **Spelmanslag**

medverkar denna söndag vid Högmässan

i Ytter Järna kyrka kl. 09.30

SPELMAN I STORSTAD

Spelman i Storstad ska bli en annorlunda spelmansstämma med rötterna i Sollentunas folkrörelser.

På våra scener kommer du att möta:
Spelmän, spelmanslag, gatumusikanter, invandrargrupper, amatörer och professionella.

I "stationsform" och under sakkunnig ledning, ska alla som vill få pröva på:
Sång, sång- och danslekar, gitarrspel, fiol och blockflöjt.

Bland instruktörerna kan vi nämna Ole Hjorth på fiol.

För oss är det viktigt att alla får kunskaper om vår egen kulturella tradition. Man måste ha en "kulturell identitet" för att inte bli ett lätt byte för den kommersiella fritidsindustrins rovdrift av våra behov.

Det hela kommer att gå av stapeln i

Edsbergsparken i Sollentuna

den 29 maj 1983 kl. 12.00 - 18.00.

Arrangörer: ABF, Hyresgästföreningen, PRO Sollentuna, PRO Edsberg, SSU, Unga Örnar, Folksam, Domus samt Sollentuna Koop. Gille.

KONSTEN ATT FÖRSTÖRA EN FIOL

av Marianne Eriksson från Flen

Här är ett bra sätt att förstöra en fiol.

Min farbror byggde en egen fiol. Den har just blivit klar, denna lördagskväll, då han en aning berusad går ut på balkongen och spelar.

Min far, som just rastar hunden, hör honom och går upp för att få honom att gå in och spela. Vartefter tonerna strömmar ut ur fiolen börjar hunden yla. Gubben blir vansinnigt arg. Tar fiolen i näven och slår den i småbitar mot en stolsrygg, varefter han utbrister:

- Nej nu djävlar! Spelar jag så dåligt så inte ens hundrackarn tål det!

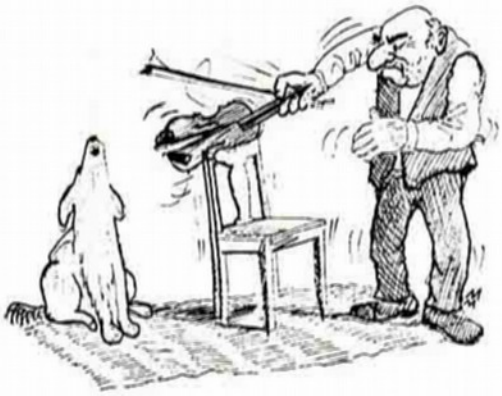

TVÅ KRONOR I SPELMANSPENGAR - DET VAR MYCKET DET 1907

En berättelse om spelmannen ***Erik Lindell***

av Ingvar Andersson

Floda socken i Södermanland. En gammal bondebygd med en av Sveriges största landsortskyrkor. En bygd med djupt rotade traditioner, inte minst när det gäller spelmän och folkmusik. Där fanns under 1800-talet många namnkunniga spelmän, från klockaren Segerberg i början av seklet till t.ex. Anders Petter Andersson i Himlinge, Anders Gustav Eriksson i Hägerbo eller "valsernas konung" Albert Boström. I den miljön föddes 1897 Erik Lindell vid Juresta soldattorp under Himlinge rote.

Fadern var soldat och bygdens allt i allo. Erik berättade så här: Var det något i bygden som skulle göras så nog skulle soldaten görat. Han var händig med mursleven och han var en bra snickare. Vid tröskningen skulle soldaten mata tröskverket, ty det var ett viktigt göromål som inte anförtroddes vem som helst. Han fick också rykte som djurläkare och det gick till så här. Ett par kilometer från soldattorpet låg ett ställe som hette Kvarnhagen. En morgon kom bonden där, Karl Erso hette han, gående till soldattorpet och frågade om inte soldaten kunde komma med och titta på en ko han hade som stod på tre ben. Inte begriper jag mig på sånt, sa soldaten, men titta kan jag väl göra. Väl framme vid Kvarnhagen gick han in i ladugården och där stod en ko på tre ben med det fjärde hängande slappt. Han försökte gå upp till kon i det trånga båset och knuffade lite på henne för att få plats. För att inte tappa balansen försökte kreaturet att stödja på det obrukbara benet, det knäppte till någonstans och så fungerade benet normalt igen. Där grundlades soldatens rykte som djurdoktor.

När Erik var två år gammal flyttade familjen från Juresta till Himlinge soldattorp, som med sina fyra tunnland jord var dubbelt så stort som Juresta. Där kunde man hålla två kor, kviga, höns och gris. Där bodde man sedan ända fram till 1921.

Det var en musikalisk miljö Erik växte upp i. Pappan var en styv sångare som hade en stor repertoar av visor. En del av dem hade han fått från soldaten Ferm i Sköldinge, känt namn i sörmländsk folkmusikhistoria, med vilken han umgicks. Man var snabb på att dikta visor i Floda på den tiden, berättade Erik. Så fort något speciellt hände i socknen så sjöngs det om händelsen. En bonde i Himlinge var bra på att sätta ihop. Det gjorde han när han gick på åkern och körde häst. När han fick en vers eller strof klar i huvudet stannade han hästarna och gick in i stugan för att skriva ned det han hade diktat innan han glömde det.

Eriks pappa spelade också enradigt dragspel samt kunde stämma fioler. Fiolspelmannen i släkten var Eriks morfar, mjölnaren Karl Larsson vid Ericsbergs kvarn i Stora Malm. Han kallades allmänt för Malar-Lasse och var under lång tid den mest anlitade spelmannen i Stora Malm. Han spelade ofta tillsammans med två andra spelmän i Stora Malms socken, en från Glabol och en från Melå. Meläns fiol fick Malar-Lasse ärva, och den hänger nu på väggen hemma hos Erik.

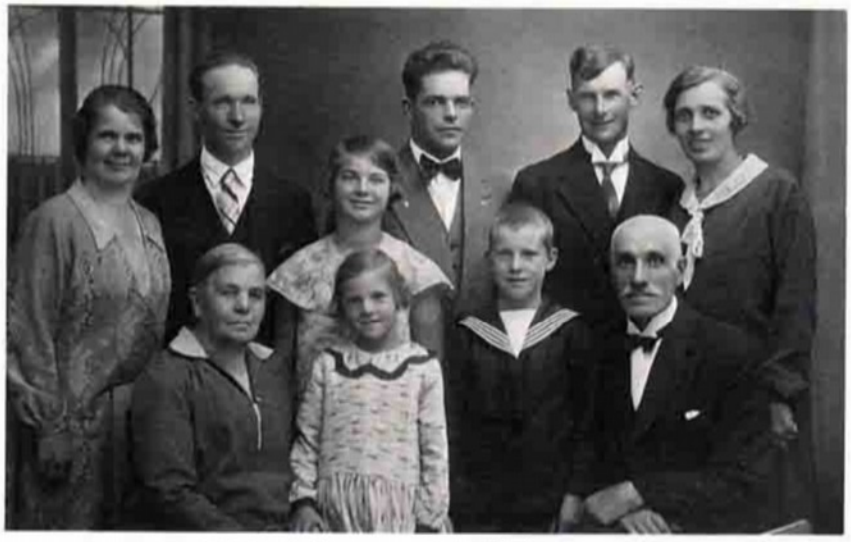

Erik Lindell som ung i familjekretsen

Sin första fiol fick Erik i 8-9 årsåldern av sin fader. Fadern kunde stämma den men inte lära Erik spela, så han började på egen hand ta ut melodier som han hört spelas eller sjungas. Morfar Malar-Lasse kom ibland gående den milslånga vägen från Ericsbergs kvarn till Himlinge för att hjälpa Erik med fiolspelet. Erik berättade: Jag var så arg på det då. Jag tyckte inte om när gubben kom. När han skulle lära mig så tog han tag i mina fingrar för att sätta dem på rätt plats och det gillade jag inte. Det blev så att när jag såg gubben i den långa grå rocken komma gående på vägen tog jag fiolen med mig och sprang ut i skogen och gömde mig. Då blev gubben arg istället, som hade gått hela den långa vägen för att hjälpa mig med fiolen. Men det ångrar jag nu, jag kunde haft hundratals låtar efter honom, för han kunde många. Några år senare var jag tillfälligt murarhantlangare åt Albert Boström, den store spelmannen i Floda på den tiden. Han var en vresig gubbe, men blev nöjd med mig som hantlangare och erbjöd sig att lära mig spela fiol om jag fortsatte som hantlangare åt honom. Jag gjorde inte det och det ångrar jag än i dag.

Första gången Erik anlitades som spelman var han bara tio år gammal. Han berättade följande: Det var några ungdomar som hade ordnat dans vid ett ställe några kilometer hemifrån, åt Fjällskäftehållet. Men de hade ingen spelman, så de kom hem till oss och frågade far om jag fick följa med och spela åt dem. Far gav sitt samtycke och jag följde med. Inte kunde jag så många bitar då, men jag fick hitta på undan för undan och så sjöng jag nån stump ibland. Det var en mycket stolt tioåring som så småningom kom hem med två kronor i spelmanspengar, vilket var mycket år 1907.

Erik fick tidigt en viss vana att uppträda offentligt. Han sjöng tillsammans med sin far och syster på olika tillställningar, skyttebasarer och dylikt i Floda. "Vi var inte tingade och tjänade inget på utan vi gjorde det för att vi tyckte det var roligt."

1921 flyttade hela familjen till Valla, där fadern fick arbete på sågen som klingsågare. Erik gick arbetslös, fick en tid nödhjälpsarbete på ett brobygge men fick sluta då det kom till arbetsledningens kännedom att han bodde hemma och att hans fader hade arbete.

Under tiden i Valla debuterade Erik som biografmusiker. Det var tillsammans med en dragspelare från Sköldinge. Jag har aldrig spelat ihop med nån som har fuskat så dant som han, berättade Erik. Han kunde göra om en bit så man inte kände igen den. Men han missade aldrig takten.

Något arbete i Valla fick inte Erik utan han flyttade tillbaka till Floda och blev bonddräng. Årslönen var 125 kronor plus mat och husrum. Som jämförelse kan nämnas att en cykel då kostade 125 kronor. Under drängåren köpte Erik sin första cykel. Han avstod från att ta ut lön under ett år och när det året var till ända hämtade han ut sin innestående årslön och gick ned till Lundells affär i Flodafors och köpte en ny cykel kontant. Det var en stor affär på den tiden.

Under tiden som dräng spelade Erik mycket tillsammans med dragspelarna John och Bertil Karlsson. Det var inte lätt för en fiol att höras tillsammans med två dragspel, berättade Erik, men vi brukade göra så att dragspelarna satt och spelade och jag stod mitt emellan dem. På så vis gick fiolen ut bättre.

På sommaren var det logdanser och på vintern dansades det i NTO-lokalen i Strängstorp. NTO fick egentligen inte ordna allmän dans, men det löste man på så sätt att man arrangerade s.k. bjudningsdanser i stället. Det kunde bli en två-tre kvällar i veckan som trion spelade till dans. Kvällar, sade Erik, man höll på tills man var tvungen att gå hem till djuren på morgonen. Och när dansen var slut och man hade packat ned sina instrument fanns det inga flickor kvar att få sällskap med. Typiskt musikantöde! Erik fick då för tre kvällars spel 12.50.

Vad jag speciellt minns från den tiden, sade Erik, är logdansernas mygg. Vi satt och spelade på en uppbyggd estrad och där samlades myggen. Nere på dansgolvet kunde dom inte vara, för där rörde sig folk mycket mer. En annan sak som jag minns från en dansbanekväll är en flicka som dansade så att hon tappade underbyxorna, trosorna som det heter numera. Det var mittunder dansen och jag såg, där jag stod och spelade, hur dom halkade längre och längre ned. Till sist var dom nere vid fötterna och då förpassades dom bort från dansbanan med en välriktad spark. Det gick så smidigt så jag tror inte ens den hon dansade med märkte något.

Det som brukade dansas bland ungdomen i Floda på den tiden var vals, padrekatt, hambo och polka. Polka med långa steg, sade Erik. De äldre dansade ibland springvals, en sorts dans i 2/4 takt. Erik: Jag har sett hur den dansas, en sån där springvals. Då står ena parten stilla och de håller i varandra som i en slängdans, sen rör de sig växelvis runt varandra, de får lov te ta långa steg. Det var inte så många som kunde den, det var bara de äldre som dansade den på kalas ibland. Alltid på bondkalasen i min barndom skulle de äldre också dansa polska. Det fick jag lära mig av mina föräldrar. Polskan kunde man dansa antingen ett eller två par. Dansade man två par kallades den för fyrpolska eller bosskorg. (Bosskorg var en stor korg, flätad av kluvna vidjor, som man bar agnarna i vid tröskningen). När de äldre bjöd upp till polskan hade de också en massa piruetter för sig. Det har varit många folkdansare här för att lära sig polskan De har skrivit upp stegen, men jag tycker inte de har fått någon riktig snits på att dansa den. Polskan var arbetsam att dansa, för den kunde hålla på länge. Man dansade bara två par åt gången, det fanns inte utrymme för mer. Sedan fick man lämna plats för nästa par.

1925 flyttade Erik till Katrineholm och började på SKF. Då hade han slutat spela ihop med dragspelarna. De började spela jazz, förklarade Erik, och jag tyckte inte det var någon dans. Så jag slutade. Jazzen började dansas 1923-24 någon gång i Floda, enligt Erik.

I Katrineholm bildade Erik familj och byggde sig ett hus, Östgötagatan 13, där sedan familjen Lindell bodde i över fyrtio år. Cykeln byttes ut mot motorcykel, en sådan vann f.ö. Erik på lotteri, han tog en lott och vann högsta vinsten som var en Husqvarna. Då hade han redan en motorcykel. Spela fiol fanns inte tid till. Familj, husbygge m.m. tog all tid. Inte förrän 1948 kom fiolen fram igen. Då var det några intresserade som bildade Katrineholms spelmanslag och de övertalade Erik att bli med där.

Under senare år har Erik också varit med i pensionärsorkestern i Katrineholm, där han ett tag var ledare. Den bestod av tre dragspel och fyra fioler, ibland också gitarr. Orkestern spelade på pensionärsdanserna och repertoaren bestod av vals, polka, hambo, tango, foxtrot och stepp.

Nu spelar inte Erik mer, en gammal handskada i strykhanden har satt stopp för det, men han berättar gärna om sina upplevelser och Meläns fiol, som hänger på väggen, hjälper honom att minnas.

Katrineholms Spelmanslag 1948
Erik Lindell längst fram till höger

SKOMAKAREVISAN, efter Erik Lindells fader som lärt den av soldaten Ferm

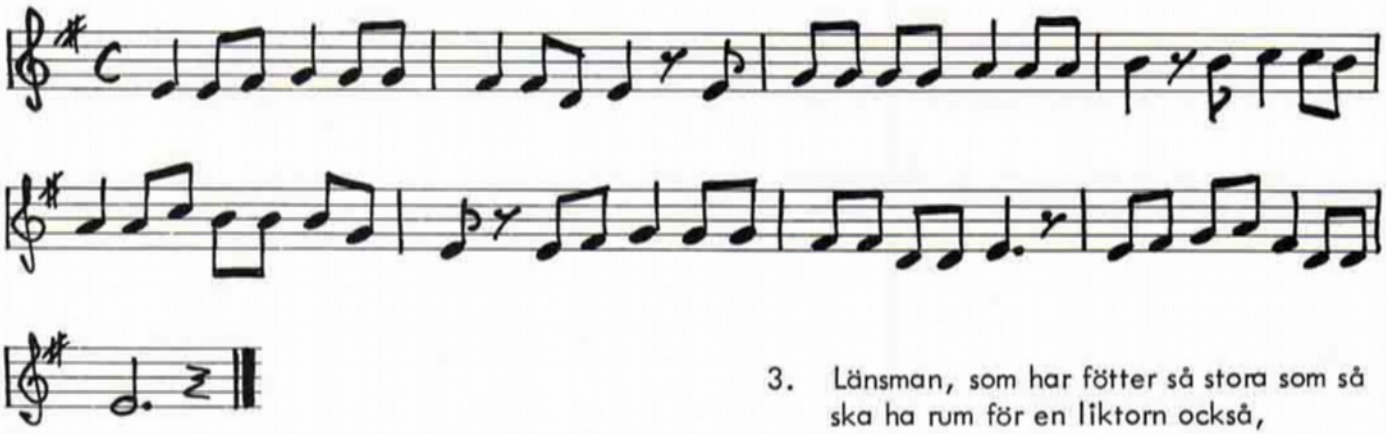

1. Skomakaren är en viktiger man.
Av hela socknen behöves han.
Åt prästen och klockarn,
åt länsman och patron
gör han skor efter nyaste fason.
Hoppsan sulanlej trallalej.

2. Galoscherna jag gjorde åt Prostefar så grant
de ska fodras med fårskinn galant,
och sant är det visst, som i skriften det står,
att ulvar uti fårakläder går,
Hoppsan sulanlej trallalej.

3. Länsman, som har fötter så stora som så
ska ha rum för en liktorn också,
och skaften ska fodras med röd saffian
och sen prutar han värre än fan.
Hoppsan etc.

4. Men bönderna och torparn vill ha alnslånga skaft
och sulorna ska sålas med kraft,
och allting ska vara båd'varmt och bastant.
Men bönderna betalar ju kontant.
Hoppsan etc.

5. Alla vackra flickor de småler så gott,
och mitt hjärta det bullrar så brått.
Och jag vet ju på pricken, vems minsta foten är:
just lilla vännen, som jag håller så kär.
Hoppsan sulanlej trallalej.

BRUDMARSCH efter Malar-Lasse

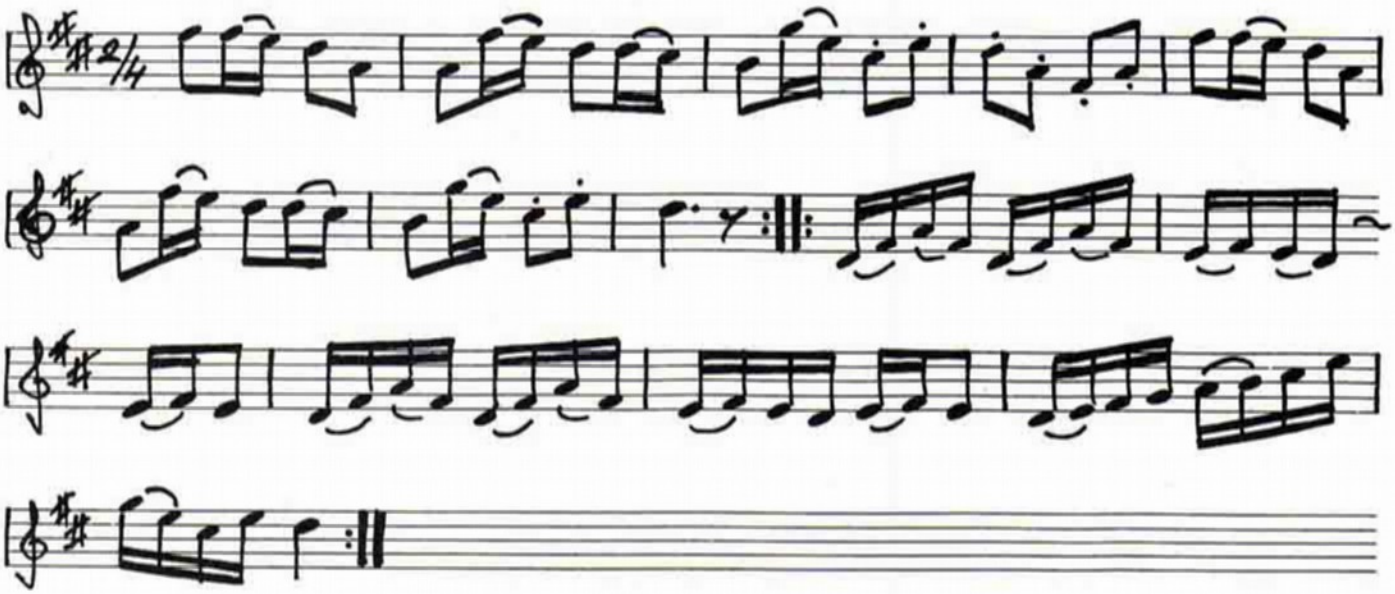

LILLE DAVID. Springvals efter morfadern Malar-Lasse

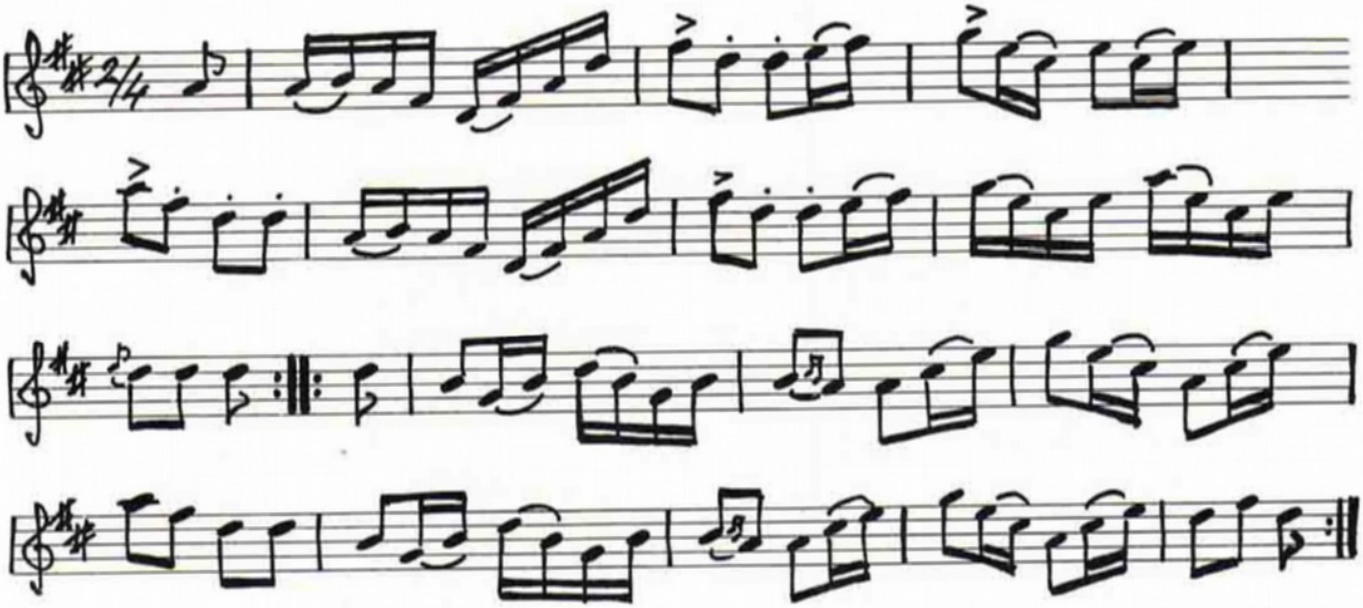

POLSKA efter Erik Lindell

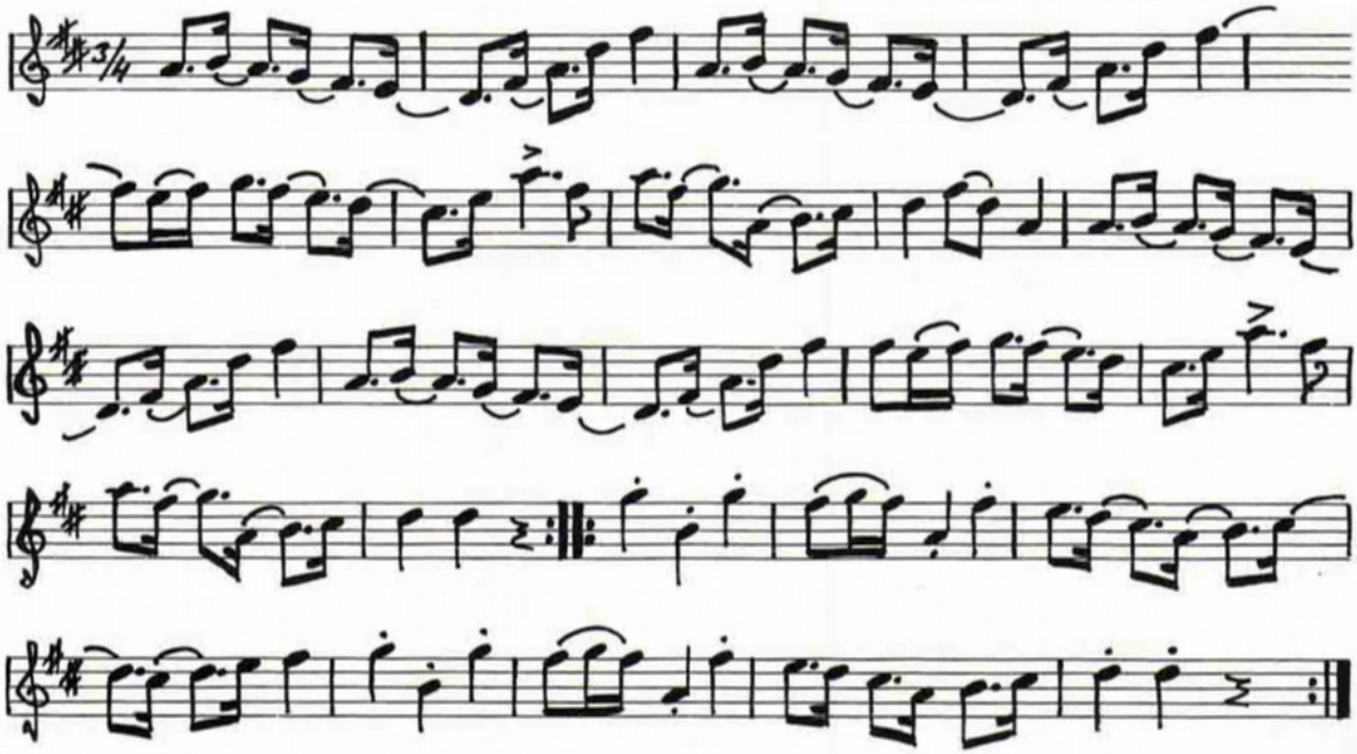

SCHOTTIS efter morfadern

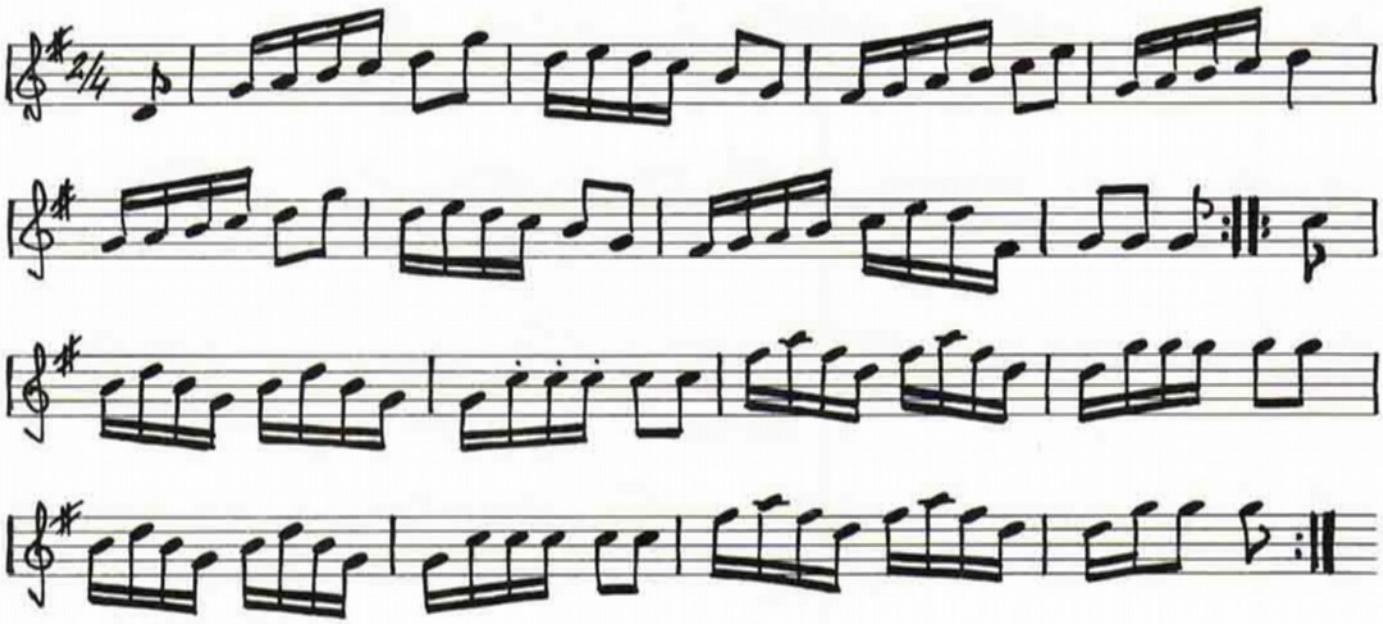

POLSKA, komponerad av Erik Lindell 1952

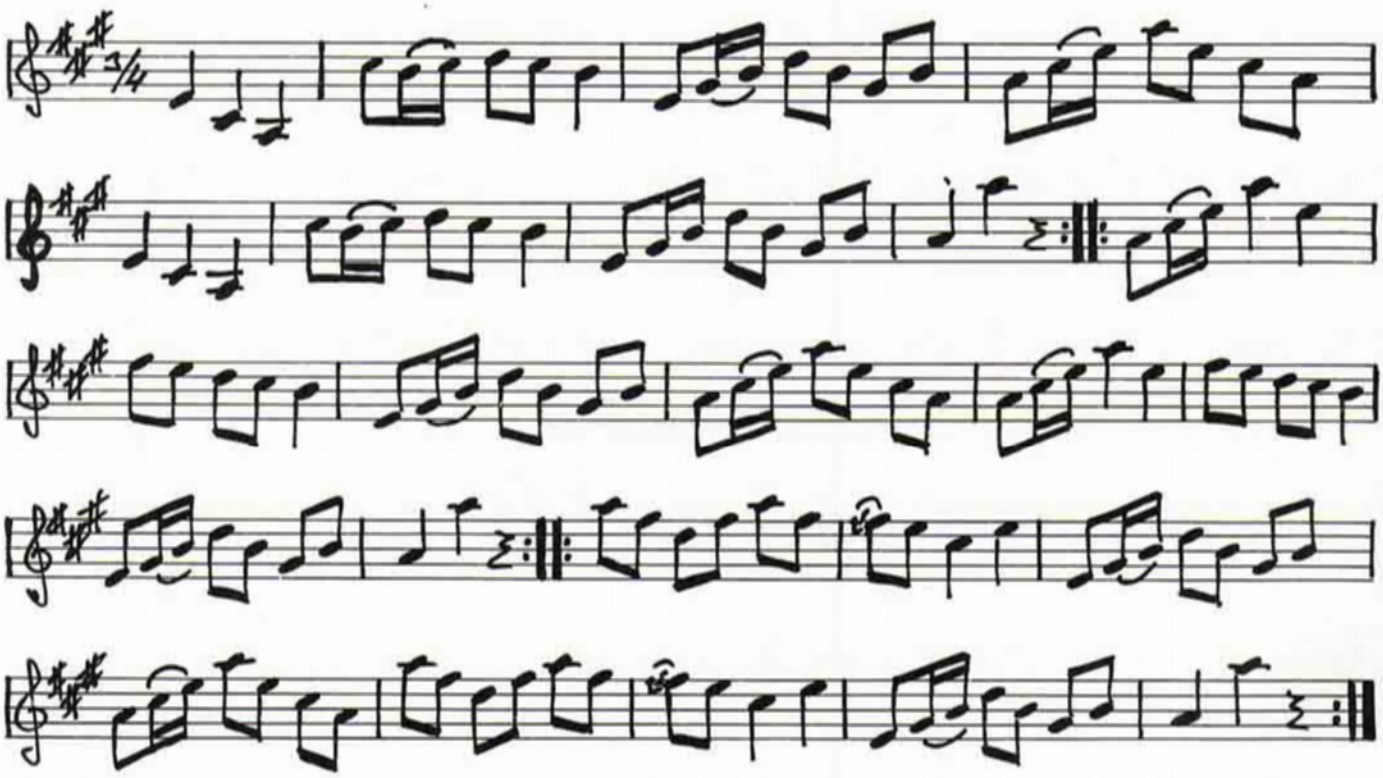

Hummel

Ett bortglömt folkinstrument

av Anders Eklundh

Man undrar hur många av er som läser detta som någonsin har hört talas om instrumentet hummel? Förmodligen är det inte särskilt välkänt ens inom Sörmlandslåtens folkmusikintresserade läsekrets.

Av en ren tillfällighet kom jag för några år sedan i kontakt med hummeln och har därefter intresserat mig för den som spelman och amatörforskare. Jag sysslar egentligen med äldre tidens nyckelharpor och har fått titeln Riksspelman på silverbas- och kontrabasharpa 1977.

Denna artikel är ett försök att presentera hummeln, dess historia och användning samt att intressera någon eller några för att börja spela detta gamla bortglömda instrument, som lämpar sig såväl till sångackompanjemang som till utförandet av dansmusik i mindre kretsar.

Skulle någon som läser detta ha en hummel i sin ägo eller vet att berätta något om en hummeltradition någonstans, vore jag mycket tacksam för att få kontakt med denne. Min adress finns i slutet av artikeln.

1. Instrumentets historia

Hummeln tillhör en instrumenttyp som kallas "brädcittror med greppbräde". Detta slags instrument har förekommit i Europa sedan medeltiden och återfinns historiskt i alla länder utom på de brittiska öarna. Traditionen är bevarad i Norge, Frankrike, Belgien och Ungern. I USA spelas ett liknande instrument, kallat "mountain dulcimer". Dess rötter är otvivelaktigt i Europa, sannolikt i det tyska instrumentet "Scheitholt". Det mest kända europeiska instrumentet är kanske den norska "langeleik", som än idag spelas i obruten tradition på vissa platser i Norge. I Ungern finns ett stort intresse för instrumentet och det spelas där i större grupper.

Hummelns äldsta svenska historia är höljd i dunkel. Man hittar enstaka belägg, såsom beteckningen "långharpa" och "långspäll" från 1600-talet, varav den ena källan beskriver 1500-talet. Instrumentbenämningen förekommer i uppräkningar av de vanliga folkmusikaliska instrumenttyperna vid motsvarande tid (nyckelharpa, hjulgiga (vevlira), säckpipa, sotharpa (stråkharpa) m fl).

Den äldsta mera utförliga beskrivningen är från 1770-talet. Då beskriver Sven Hof (född i Skara 1703) ett instrument kallat långspel. Det verkar ha varit en avlång, fyrkantig låda med mässingsträngar spända över ett antal (15-18) band av ståltråd. Bredvid dessa strängar fanns tre lösa strängar stämda ungefär (!) i ters, kvint och oktav, avsedda att brumma med när man spelar på mässingsträngarna.

Från samma tid finns en beskrivning över ett liknande instrument, kallat hummel. Denna benämning är därefter den vanliga. I beskrivningen framställs instrumentet som något mycket välbekant, d v s inte som någon kuriositet.

Det finns därefter flera belägg för att instrumentet har använts i Blekinge, Bohuslän, Dalsland, Gotland, Halland, Skåne, Småland, Västergötland, Öland, Östergötland, Södermanland, Närke, Stockholm, Uppland, Västmanland, Hälsingland och Dalarna. Av antalet belägg att döma har Småland varit hummelns starkaste fäste.

Efter mitten av 1800-talet börjar traditionen dö ut. Ett tecken på detta är att svaren på Etnologiska undersökningens frågelista nr 192 endast ger åtta säkra belägg för hummelns förekomst och att dessa uppgifter härrör från slutet av 1800-talet eller ännu tidigare. Otto Malmberg (född i Ljungby 1848) spelades in på fonograf i Stockholm 1908. Han dog 1921 och får väl representera den sista länken till den levande hummeltraditionen.

Eftersom hummeln (långspelet) nämns jämsides med de andra vanliga folkmusikinstrumenten under 1500- och 1600-talen får man anta att även den användes till dansmusik och cermonimusik (marscher, brudmarscher, koraler etc). Den tidigare nämnde Otto Malmberg spelade till dans i Småland, men han använde också instrumentet för att ackompanjera sång. Även Sven Hof hade sett långspel användas till dans. Mot slutet av 1800-talet blev dock tendensen den, att instrumentet användes virtuosmässigt i konsertsammanhang.

2. Instrumentets konstruktion och stämning

Hummeln består av en låda med 6-20 strängar spända över sig. Tre-fyra strängar löper över en greppbräda och kan avkortas och bilda en melodi. De övriga ljuder ständigt i samma grundackord. Greppbrädan är försedd med band som på en gitarr, men skalan är diatonisk, d v s halvtonsbanden mellan de hela tonerna i skalan saknas (se fig 2). Genom att variera stämningen av melodisträngen (nr 1) kan man emellertid få andra skalor än den diatoniska. Även en mixolydisk skala (se fig 3) och en ren mollskala (se fig 4) har använts i Sverige. Detta framgår av små markeringar vid banden på bevarade svenska instrument. Det är svårt att bestämma tonhöjden på de gamla instrumenten, men det är troligt att de har klingat i C eller lägre om man ska döma av tjockleken på strängarna.

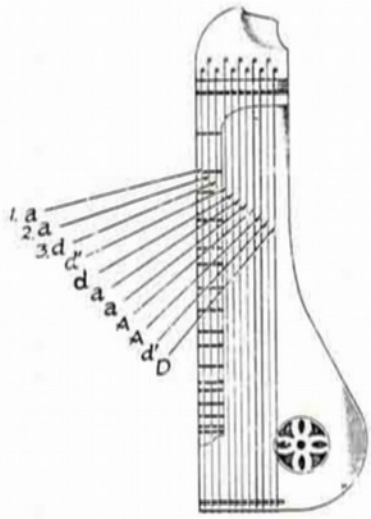

fig. 1

Hummeln har aldrig fått någon fast, yttre form i Sverige. Det har förekommit åtskilliga former men den i fig 5 visade formen a) är nog den vanligaste. De instrument som har en symmetrisk form har haft strängarna på en högre nivå över ljudlådan än de med en "halvform".

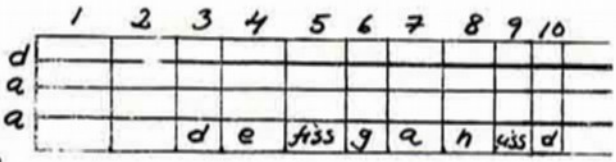

fig. 2

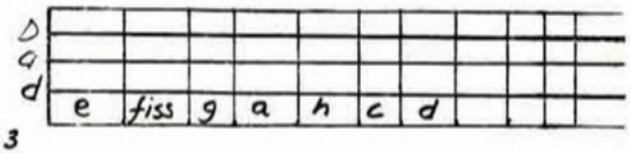

fig. 3

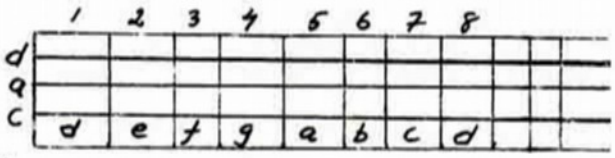

fig. 4

Förutom någon enstaka uppgift kan konstateras att hummeln spelades liggande på ett bord eller motsvarande. Jag har kunnat konstatera att ett bord med tunn skiva ger den bästa resonansen, men då ska man komma ihåg att min hummel ligger högst 10 mm över bordsskivan. Vissa humlar jag sett står på fötter c:a 2-3 cm över bordsskivan och det är tänkbart att dessa instrument inte är så beroende av bordsskivans tjocklek.

Vad gäller trämaterialet kan jag bara säga att locken verkar vara gjorda av gran. I övrigt växlar träslagen, men det är klart att något hårt träslag använts till den del där stämskruvarna sitter (lönn eller motsv.)

Hummeln har - som nämnts ovan - använts i huvudsakligen tre olika stämningar. Dessa kan som nämnts utläsas av små märken vid banden på bevarade instrument.

a) Den vanligaste stämningen verkar ha varit ett kvint-intervall mellan tredje och andra samt första spelsträngen. Melodins grundton ligger då på första strängens tredje band eller på den lösa tredje strängen. Dessa toner bildar en oktav. Med denna stämning får man en diatonisk dur-skala.

b) Om man stämmer upp den första spelsträngen ett och ett halvt tonsteg får man samma grundton genom att trycka ned denna sträng vid första bandet. De sju följande banden bildar då en s k ren moll-skala (fig 4) med låg inledningston, d v s intervallet mellan sjunde och åttonde tonen i skalan är en hel ton, inte en halv som hon den numera vanliga melodiska moll-skalan.

c) Man har dessutom använt ytterligare en stämning av dur-karaktär genom att stämmma upp den första spelsträngen så att den bildar oktav med tredje spelsträngen. Även i detta fall blir inledningstonen låg, vilket passar bra i vissa fall och i andra inte spelar någon roll, eftersom inledningstonen inte ingår i melodin. Här måste man alltså prova sig fram från låt till låt (mixolydisk skala, fig 3).

Omstämningarna ställer naturligtvis krav på att den första spelsträngen är tillräckligt tunn för att tåla den ökade spänningen. Samtidigt får den inte vara alltför tunn, för då förlorar den sin ton. En diameter på c:a 0,34 mm fyller dessa krav.

3. Spelsätt

Otto Malmberg använde vid inspelningstillfället den stämning som ovan beskrivits under punkt 2 a). Han lät tumspetsen framställa melodin på den första spelsträngen och tryckte pekfingret mot den andra, två band nedanför. Därmed sekunderades melodin med en underters. Ibland lät han tummen glida iväg över nästa band utan att ändra pekfingrets placering. De övriga strängarna anslogs bara "då och då".

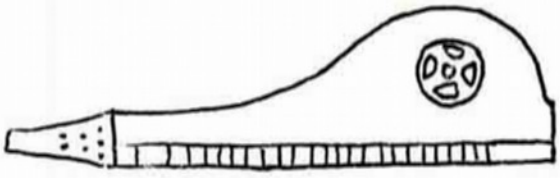

fig. 5a

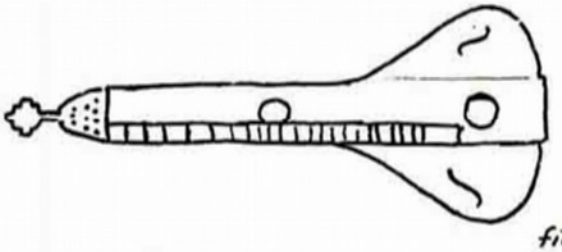

fig. 5b

fig. 5c

Det norska langeleikspelet kännetecknas av att man anslår strängarna i melodins grundrytm. Malmberg hade uppenbarligen en annan teknik.

Själv försöker jag slå an så gott som varje ton i melodin och träffar då naturligtvis flera strängar som klingar med. För att accentuera melodin låter jag i reprisvändningar - och på andra ställer där klangen och rytmen enligt min uppfattning behöver framhävas - plektrumet löpa över alla strängar.

Jag använder mig också av dubbelgrepp, liksom Malmberg. Den underters han nyttjade är mycket användbar och även en undersext, vilken erhålls när man sätter ett finger på tredje spelsträngen ett band nedanför det man trycker ned på den första spelsträngen. I snabba sextondelslöpningar går inte detta, utan de får användas i låtar med större notvärden och vid de tillfällen då melodin så att säga "lugnar upp sig", t ex i anslutning till reprisbyten.

Stöd för att lämna det fasta undertersintervallet, som Malmberg använder, har jag funnit hos uppteckningar efter Vilhelm Blomgren från Sjösås i Småland (död cirka 1890). De sextondelsfigurer som en av hans polskor innehåller vill jag beteckna som omöjliga att utföra i dansbart tempo med bibehållande av Malmbergs dubbelgrepp (underters). Med detta som utgångspunkt är spelsättet delvis givet; man koncentrerar sig på melodin och dekorerar den med harmoniska intervall när så man hinner med. Tempot och rytmen är det styrande och, givetvis, spelmannens skicklighet. Själv upptäcker jag då och då nya sätt att harmoniskt framföra en låt, det liksom kommer av sig självt när man håller på.

4. Låtvalet

Sedan jag väl kommit på stämningen enligt 2 a) ovan, provade jag enklare låtar som jag hade i huvudet. En av Malmbergs polkor provade jag också (fig 6). Senare fann jag en polska efter Blomgren (fig 7), som, enligt min mening, öppnade fältet fritt att pröva vilka låtar som helst från det östsvenska dialektområdet. Några sörmländska exempel lämnas i fig 8-10. Dessa melodier kan mycket väl ha spelats på hummel. Fig 11 visar en något avancerad melodi, som ändå är fullt spelbar på mitt enkla instrument.

Det bästa sättet att bestämma låtvalet är att prova sig fram. Omfånget och plötsliga "kast" mellan tonerna avgör om låten är användbar på hummel.

5. Till sist

Om någon kan ge mig något tips om spelmän eller melodier som använts på instrumentet är jag som sagt mycket tacksam om vederbörande ville höra av sig.

Anders Eklundh
Björnstigen 127
171 72 SOLNA
Tfn 08/85 69 02
08/24 10 60 (arb)

Fig. 11

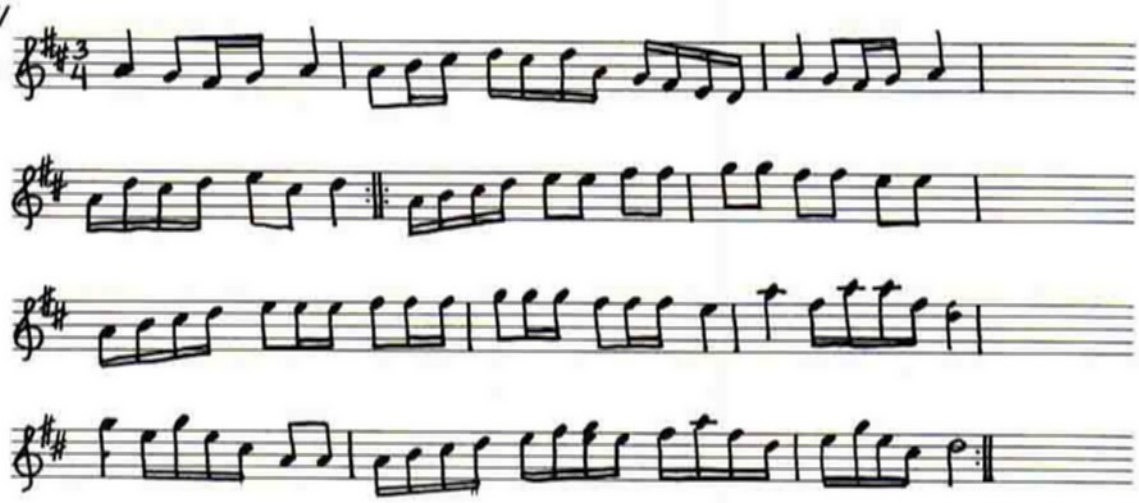

Svenska Låtar Småland

fig. 6

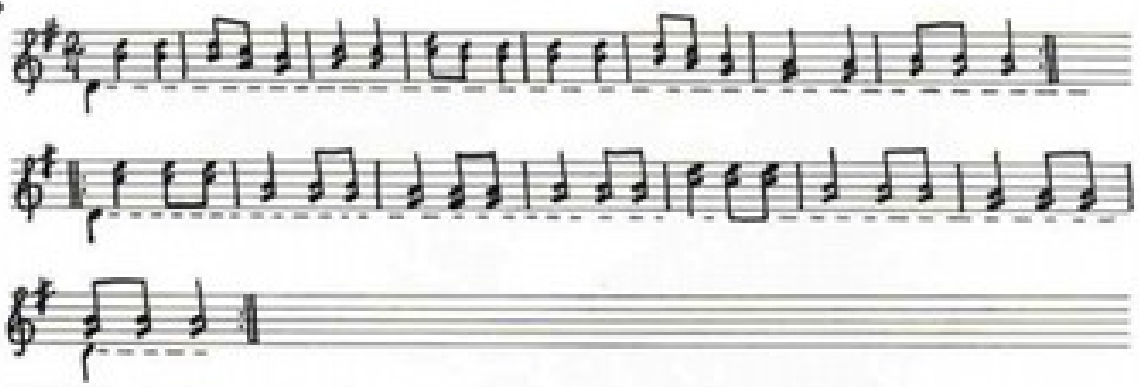

fig. 7

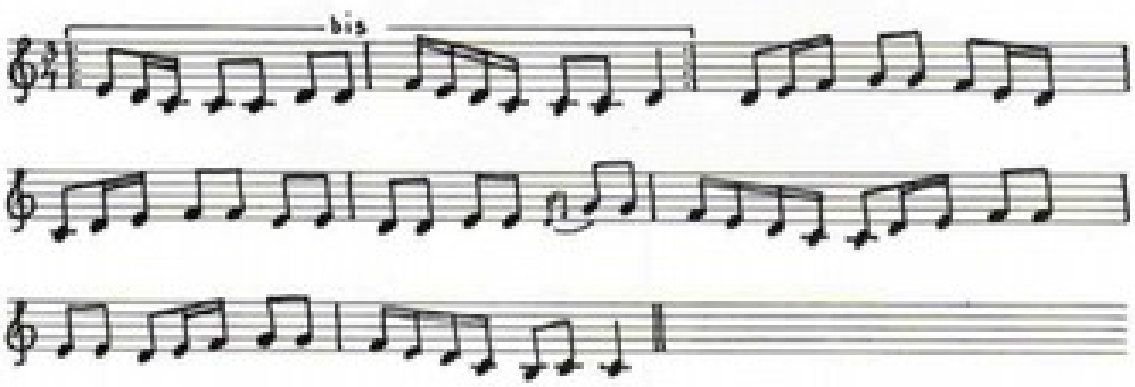

fig. 8

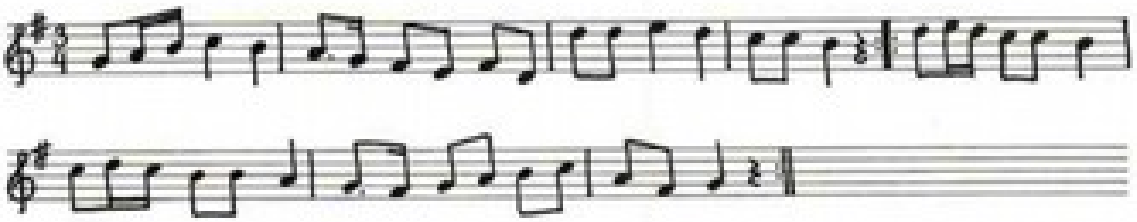

fig. 9 Vingåkers höglorf

fig. 10

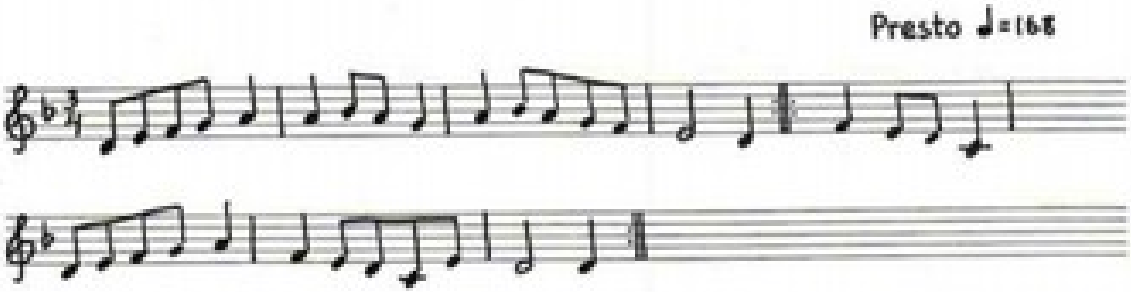

Stugan

VILL DU VARA MED OCH GÖRA IORDNING SPELMANSHUSET I MALMKÖPING ??

Planerad arbetshelg under våren: 16 - 17 april.

Årets byggvecka: 27 juni - 3 juli, veckan efter Midsommar.

Vi ska bl.a. skrapa och måla, snickra förstukvist, spika golvbrädor och väggskivor. Dessutom spela och umgås förstås.

I arkivet finns nu massor av material som man kan passa på att bekanta sig med. Under byggveckan kommer vi också att arbeta med att organisera arkivet.

Ring till: Anna i Läggesta, 0159/12240
eller
Bernt i Malmköping, 0157/20636
eller
Anita o. Bosse i Malmköping, 0157/21121.

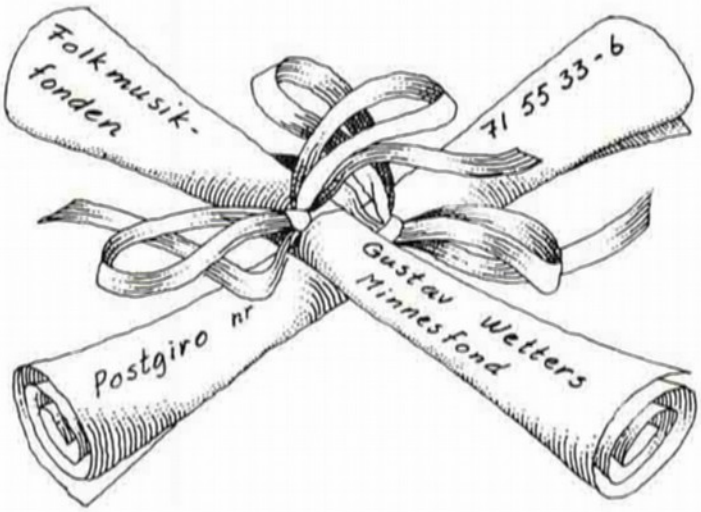

A.G. ROSENBERG och PONTUS SCHWALBE

av Arne Blomberg

Rosenbergs samlingar nr 2 och 3 innehåller melodier som tecknats upp av flera olika låtsamlare. Den som svarat för det största materialet är Pontus Schwalbe, organist i Björkvik. En av Schwalbes notsamlingar ägs av en sonson till organisten och är den enda bevarade förlagan till Rosenbergs samlingar som jag känner till.

Häftet har titeln: No 1. Nat. Dansar och Polskor. Violin Primo. P.R.S.

Häftet innehåller 60 melodier numrerade från 1-60. Rosenberg (?) har skrivit till sin egen numrering, denna stämmer dock ej riktigt med numren i den tryckta utgåvan, ytterligare en redigering har uppenbarligen skett.

Av de sextio melodierna återfinns alla utom tolv i Rosenbergs andra samling med uppgiften att de härstammar från Uppland. Samlingen utgör avskrifter av melodier ur någon spelmansbok med uppländsk härkomst.

Orsaken att Rosenberg ej tagit med tolv melodier är uppenbarligen att han redan hade dessa eller varianter därav bland sina egna uppteckningar eller från andra meddelare.

I förordet till andra samlingen skriver Rosenberg:

"Utgifvaren erkänner, att bearbetningen kunnat och bordt vara bättre; men som den harmoniska behandlingen härvid mindre är hufvudsak, än förvarandet åt efterverlden af fordna tiders ofta nog sköna folkmelodier, så har utgifvaren åsidosatt denna betänklighet vid arbetets offentliggörande."

Med "bearbetning" avsågs huvudsakligen harmoniseringen för piano men Rosenberg bearbetade i viss mån även melodistämman, något som vi för första gången kunnat studera med hjälp av Schwalbes notbok Härigenom kan vi inte enbart "rätta" 48 upplandslåtar utan vi kan även finna några vanliga tillrättalägganden som bör kunna användas även på övriga låtar i de tre samlingarna.

Följande generella slutsatser kan dras:

- Melodin är i allmänhet rätt angiven
- Bågarna har inget med stråkföringen att göra
- tr och förslag finns ofta med i originalet
- Många slängpolskor har punkterade figurer (♩♪) i den tryckta samlingen medan originalet har opunkterade åttondelar
- När originalets slut är två lika toner (fjärdedelar) skriver Rosenberg fjärdedel, åttondel samt åttondelspaus. Ex nr 111
- Åtskilliga låtar har oktavslut. Ex nr 127 med slutet g′g′′ och nr 120 med slutet d′′d′′′. Med ett enda undantag (nr 140) har originalet <u>låg</u> slutton! (g′g respektive d′′d′)
- Vissa rullstråk blir alltför svårspelade på pianot. Ett exempel på bearbetning hittar vi i nr 112. Takt 5-6 i repris 1 samt 1-2 i repris 2 ser i originalet ut som följer:

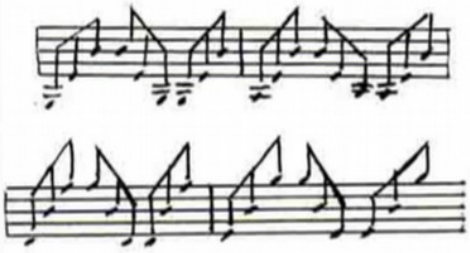

Rosenberg minskar omfånget till spelbara en oktav genom att höja den lägsta tonen en ters. Den förlorade tonen återfinns i basstämman!

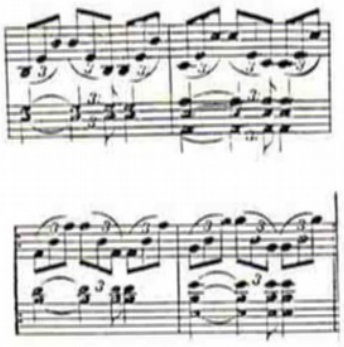

OBS! Samtliga hänvisningar avser Rosenbergs <u>andra</u> samling!

Här följer några kommentarer till låtarna. Är Du intresserad av alla mina synpunkter så kontakta mig.

R = repris
T = takt

63. R1, T1 de två första sextondelarna spelas i omvänd ordning (g′d′).
R1, T3 första åttondelen ersätts med två sextondelar. Fjärde tonen (c′′) ersätts med a′.
Sista radens tre första takter är felskrivna, de fyra sista sextondelarna i varje takt skall vara åttondelar!
Ev. är nr 63 <u>två</u> polskor. Rosenberg anmärker att originalsamlingen är så otydlig att han är osäker.

64. R1, T1 åttondelsnoterna ersätts med fjärdedelar.
R2, T1-3 den mittersta sextondelsfiguren skall vara lika de övriga.
R2, T5 första tonen i varje sextondelsfigur är g (ej c′).
R2, T8 låg slutton (c′).

FÖLJANDE VAROR FINNS ATT KÖPA FRÅN SPELMANSFÖRBUNDET

Beställningar kan ske per tel. 016/82047.

LÅTHÄFTEN

Rosenberg	50:--
50 låtar	50:--
Leffler	40:--
Svenska Låtar Sörmland	30:--

ÖVRIGT

Morfars Fars Dansmusik	40:--
Särtryck från 50-års jubileet	10:--
Gamla Sörmlandslåtar	10:--
Skivor	40:--
Märken (med nål)	15:--
Dekaler	5:--
Vykort	3:--
Tröjor, small, medium (grå, rund hals)	90:--
Tröjor, small, x-large, xx-large (blå, v-ringad)	60:--

"Gott!" sade Grefven med tonvikt på varje stavelse.

FÖR UNGDOM

Golden Dream - DRÖMHÄSTEN

av Barney Olsen

- Kathy, älskling, kom här för ett ögonblick. Jag har något att berätta för dig.

Min far ropade på mig just som jag passerade dörren till hans arbetsrum. Min far är en berömd författare, och nu satt han bakom sitt stora skrivbord, vilket täcktes av enorma högar av papper, manuskript och böcker.

- Jag har något att säga dig, älskling, upprepade han och knäppte bort ett osynligt dammkorn från manschetten. Han lutade sig tillbaka, tände sin pipa och blåste ut ett enormt rökmoln.

- Nå, pappsen, vad är det fråga om? Du har vunnit på tipset, har du inte?
- Nej då, det har du fått om hålfoten, älskling.
- Men berätta för mig. Du vet att jag inte tycker om att gissa gåtor!
- Jag har köpt Dumbarton Oaks.
Jag gjorde stora ögon mot honom. För ett ögonblick var jag helt stum. Sen började jag att fatta.....
- O, Pappsen, gastade jag. Då kan jag väl få ett eget fullblod! Säg att jag får, snälla pappsen!
Tankarna virvlade i min hjärna. Dumbarton Oaks - det var ju inte klokt! Det underbara godset som vi besökt ibland. Ett jättelikt corps de logis, ett fantastiskt stall, vidsträckta åkrar och ängar - som skapade för att flyga fram över på ett riktigt skitdyrt fullblod.
- Stället kostar en massa pengar, gör det inte? När ska vi flytta? stimmade jag.
- I eftermiddag, älskling. Är det okay? frågade han och såg frankt på mig.
- Vad om mammsen? väsnades jag. Vet hon om det här?
- Inte ännu. Det vill bli en överraskning för henne.

Solstrålarna tittade in genom de höga fönstren till mitt rum och kittlade irriterande i mitt ansikte. Jag vaknade med en konstig känsla av att vi hade flyttat till Dumbarton Oaks och det hade vi också - hela familjen - min mor, som är en berömd konstnär, min bror Freddy, som är en berömd golfspelare och min lille bror Tom, som just börjat spela violin och skall bli en världsberömd violinist. Med ett tjut av lycka kastade jag mig upp ur sängen. På med ridbyxor, sweatshirt och stövlar. Var sjutton var mitt ridspö? Jag måste se min nya häst, Golden Dream. Ett fantastiskt fullblod - en guldskimrande fux med ädelt böjd hals, fladdrande man och smäckra ben. Kort sagt: Min Drömhäst!

Jag hejdade mig plötsligt. En röd våg vällde upp i mitt ansikte när jag tänkte på vad som hade hänt i går kväll. Jag hade rusat in genom stalldörren rakt i armarna på Världens Snyggaste Kille!
- Se så, liten, hade han skämtat. Varför så bråttom? Hans läppar hade krökts till ett lite överlägset leende då jag stammade fram en ursäkt. Förvirrade tankar hade korsat min hjärna. Det var ju ingen annan än... än... Ja, det var han! Willie Gordon, som vunnit så många hoppningsmästerskap på sin berömda häst Big Mahatma Jump! Jag rörde mig som i en dimma. Han hade hjälpt mig att sadla Golden Dream och givit mig en hand när jag skulle upp i sadeln. Så kom katastrofen! Fullblodet hade stuckit iväg som skjuten ur en kanon och... lämnat mig sittande i leran framför Willies fötter!

Jag mindes hur ett brett leende hade spridit sig över hans ansikte. Och värst av allt. Han hade skämtande föreslagit att jag skulle delta i de internationella hopptävlingarna som skulle hållas på Townbridge-arenan nästa dag. Den ligger bara en kilometer från här - mellan här och samhället.
- Ha en trevlig dag, hade han sagt. Hur jag hatade honom i det ögonblicket!

Förbaskat! Jag ryckte upp mig ur mina tankar och störtade utför trapporna. Tävlingarna! Jag måste se tävlingarna!
- Hej, mammsen , hojtade jag. Får jag gå till ryttartävlingarna i dag? De skall utse deltagare i olympialaget och allting! Snälla...
- Nej, Katie, svarade min mor bestämt. Absolut inte? Du vet att mr och mrs Strutter och mr Bacon - han är en god vän av din far - kommer på te idag... och unge mr Hamburger, tillade hon och blinkade menande. En mycket trevlig pojke, mycket förmögen och redan en berömd läkare!
- Jag vill inte träffa någon förbaskad trevlig-ungman! gormade jag. Jag vill se tävlingarna!
- Seså, liten, försök nu att vara en förnuftig flicka! Förresten har du sovit för länge. Tävlingarna är nästan slut.
Min värld störtade samman.
- Okay, stönade jag uppgivet och traskade iväg mot stallet och kände mig ungefär lika uppåt som vålnaden i Hamlet. Någon hade öppnat upp stalldörren. Övre halvan stod öppen. Golden Dream stack ut sitt vackra huvud. Han gnäggade välkomnande och log. Jag slog armarna om fullblodets vackra hals.
- Oh, Goldie, kved jag. Om du visste....
Med gengångaraktiga rörelser sadlade jag hästen och ledde ut honom på stallbacken och lyckades ta mig upp i sadeln. I dag var han lugn - alltför lugn. Han bara betade.
- Gå då, manade jag utan framgång.
Min bror Tommy kom släntrande med sin fiol.
- Skall jag spela en ridmarsch för dig? gapade han. Han satte fiolen under hakan och började. Golden Dream stegrade sig på ett sätt som så när hade kastat mig ur sadeln. Han gjorde en fantastisk rush efter vägen, passerade en häpen tävlingscyklist och en sportbil och vek in i skogen med samma fantastiska fart. Kvistarna slog mig i ansiktet. Jag tappade andan och mina ögon tårades i fartvinden, medan hästen nu rusade över ängarna ner mot Townbridge. Jag såg att vi med svindlande hastighet närmade oss arenan, omkring vilken det i dag hade samlats en enorm massa publik.

Med en enorm, fantastisk speed rusade Golden Dream in genom grindarna och in på arenan, där just den siste tävlande red ut. Vi befann oss plötsligt bland de skyhöga hindren på arenan, omkring vilken fullkomlig dödstystnad rådde.

Min underbara häst hade tydligen fullständigt förstått vad som var att göra. Med otrolig snabbhet och en härlig timing tog Golden Dream hindren ett efter ett. Så tvärstannade han plötsligt framför det sista hindrettrekombinationen - men... tog den sedan i ett enda enormt jämfotahopp!

Jag kände att jag flög av hästryggen. I en evighet seglade jag genom luften tills jag togs emot av ett par starka armar... Medan en orkan av jubel bröt lös bland publiken, såg jag upp i ett par ljusa ögon, som tycktes rymma en ocean av ömhet. Jag mötte Willie Gordons varma blick.
- Willie, du har ingen rätt att...
- Se så, var inte en idiot, älskling. Allt är okay. Du var felfri! Du gjorde en fantastisk show, och nu blir du och jag uttagna till olympialaget och allting... Du var fantastisk, darling! Vet du att jag har älskat dig sedan i går?
- Oh, Willie, stönade jag lyckligt. Det är som en gyllene dröm, som en happy end i en fantastisk film. Tack, min Drömhäst!

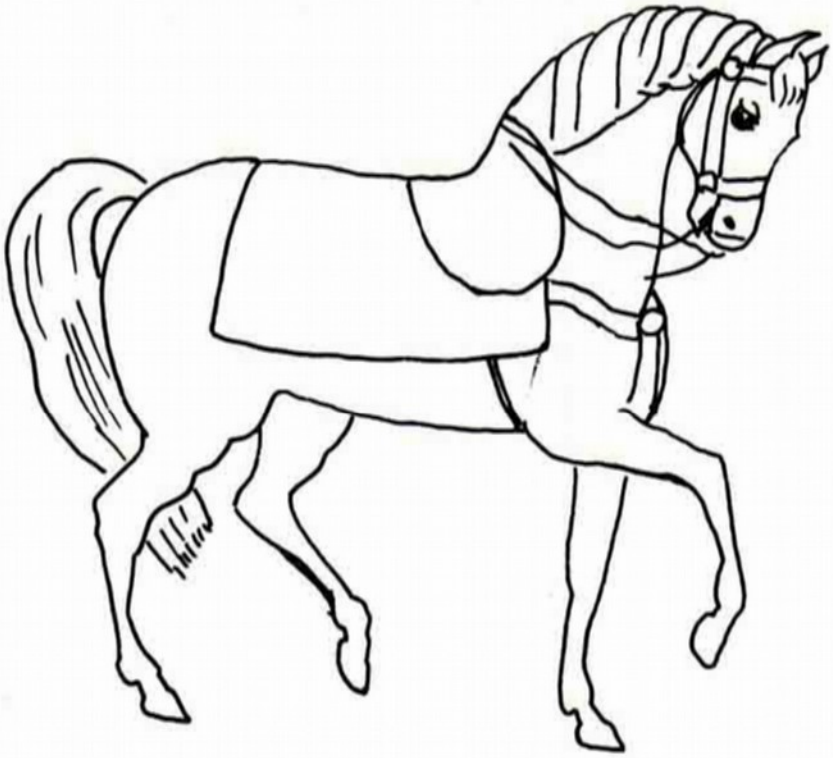

96. POLSKA

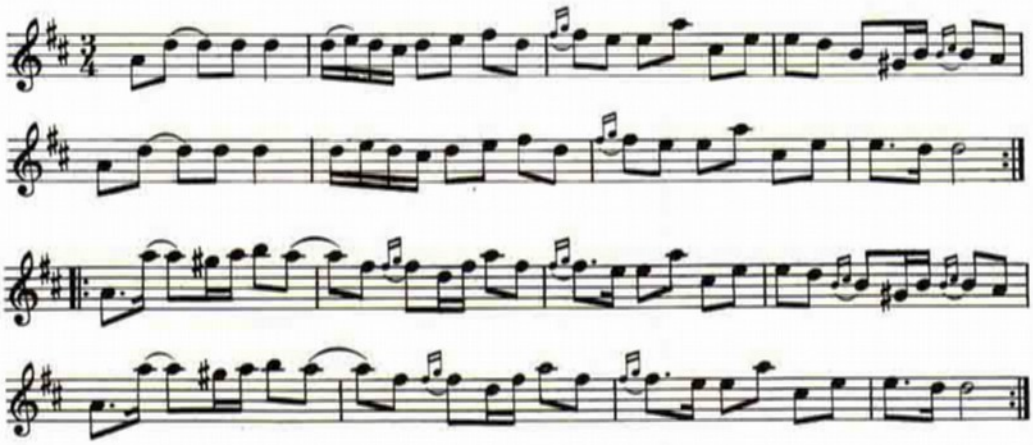

Låten kallades 'Fermens polska'. *Ferm* var en försupen, avdankad soldat, till yrket sadelmakare. Han var poet och kom vid bröllop alltid dagen efter för att dansa med bruden. I gengäld läste Fermen efter dansen ett poem till henne, författat av honom själv. *(G. W.)*

ISSN 0346-2595